

Xavier Torres

**EL MUNICIPI DE LA CASA D'ÀUSTRIA:
INSACULACIÓ I ARISTOCRATITZACIÓ
(SEGLES XV-XVII)**

La Girona de l'època moderna comença, es pot dir, l'endemà de l'acabament de la guerra civil catalana del segle xv (1462-1472), amb la lenta represa de les activitats econòmiques i la gradual reconstitució de la demografia urbana. Pel que fa, però, al municipi austriacista (segles xvi-xvii), l'origen cal anar a cercar-lo una mica abans i tot, és a dir, pels volts de l'any 1457, i arran de la introducció del sistema insaculador. De la insaculació s'han dit, certament, moltes coses, i sovint, no gaire bones. La historiografia catalanista del vuit-cents presentava aquesta innovació institucional com un veritable *cop d'estat*; si no com el cop de gràcia d'unes institucions de *la terra* força afeblides, sobretot després del desenllaç del Compromís de Casp (1412) i l'entronització al país de la dinastia castellana dels Trastàmara.

Ben mirat, però, potser no n'hi havia per tant. Ni la insaculació era un invent castellà ni les seves conseqüències tan i tan dràstiques com imaginaren alguns estudiosos. Per contra, la insaculació era un sistema de provisió de càrrecs públics o polítics prou antic o universal i la seva finalitat primordial arreu i sempre era la neutralització d'un grau excessiu d'oligarquització institucional mitjançant la introducció d'un factor aleatori: el sorteig o l'extracció per sort. Als municipis de la Corona d'Aragó, els primers indicis de la pràctica insaculadora daten almenys de l'últim quart del segle xiv (abans de Casp, doncs) i es localitzen en llocs com ara a Ciutadella (1370), ciutat de Mallorca (1372) o Lleida (1386), tot i que, efectivament, va ser en temps dels Trastàmars, i sobretot del rei (o comte rei) Alfons el Magnànim (1416-1458), que el sistema es va co-

mençar a difondre, a dins i a fora del Principat català: Xàtiva, 1427; Saragossa, 1442; Castelló de la Plana, 1446; Vic, 1450, i Girona, 1457, entre altres.

El protocol de la insaculació era, si fa no fa, igual a tot arreu. Però qualsevol descripció de la mecànica electoral i el cerimonial subseqüent haurà de començar per recordar que a l'origen del sistema —o de la seva *filosofia*, si es vol— hi havia la taxativa divisió o discriminació estamental del període. Per dir-ho amb la franquesa d'un reputat eclesiàstic gironí de la darrerïa del segle XIV, Francesc Eiximenis (c. 1330-1409), una de les condicions de tota cosa pública —o de qualsevol regiment ideal— era que “tots los hòmens de la comunitat no poden ésser iguals”, tal com es deduïa —afegeïa aquest autor— de la sàvia política o *policia aristotílica*. A ciutat, això significava que els individus o els caps de família es classificaven estrictament i forçosa en les anomenades *mans* major, mitjana i menor. Eiximenis mateix en dóna una idea o definició —igualmente explícita— de cadascuna. Així, la mà major o *principal* aplegava els *honrats ciutadans*, és a dir, un grau de rendistes que s'equiparava en tot o gairebé a la cavalleria o petita noblesa. La mà mitjana, al seu torn, comprenia juristes, notaris, mercaders i drapers *poterosos*, i en general tots aquells que tenien *grans riqueses* però no títols de noblesa. Finalment, la mà menor o *petita*, com en deien gràficament a Girona, era la dels menestrals o mestres gremials. Si els primers, els de la mà principal, havien de tenir estudis (assenyaladament gramàtica i “altres ciències quadrivials” o humanístiques), perquè estaven cridats a governar la resta, els darrers, els *menors* només havien d'escarrassar-se en una o altra art mecànica.

Si la desigualtat i la jerarquització subseqüent eren, doncs, una precondition de la cosa pública ideal, l'organigrama del govern urbà en general i el sistema insaculador en particular n'havien de ser necessàriament la plasmació. Amb aquesta finalitat una comissió de magistrats municipals confeccionava les anomenades *matrícules* o nòmines de ciutadans estamentalment aptes per a cadascun dels diversos càrrecs (jurats i consellers) i oficis (clavari, síndic, oïdor de comptes, mostassaf, etc.) de la ciutat. El procediment era el següent: els noms dels candidats s'escriuen en unes cèdules de pergami; les cèdules s'enrotllaven i es posaven a continuació dins d'uns rodolins o tubs de cera, i finalment els rodolins s'introduïen i guardaven en unes bosses que corresponien a cadascun dels càrrecs i oficis de govern, però sempre respectant les distintes categories estamentals: hi havia una bossa de jurats i consellers de la mà major, una altra de la mà mitjana, i una tercera de la mà menor; però també la bossa del clavariat, exclusiva de la mà major, la del mostassaf, reservada per a candidats de les mans major i mitjana, i encara algunes altres. Tot seguit les bosses es tancaven dins d'una caixa amb quatre panys o claus diferents, i que només es podia obrir en presència de quatre membres del consistori. Vet aquí, doncs, la *insaculació* pròpiament dita. Quan calia procedir a l'extracció o renovació de càrrecs (l'exsaculació, en realitat), els noms o rodolins dels matriculats s'introduïen en un cubell o gibrell ple d'aigua, i tot seguit una mà innocent (un nen menor de deu anys, segons s'especifica en el cas gironí) treia un per un i a l'atzar el nom dels nous consistorials. A Girona, igual com a la resta de municipis catalans, aquest ce-

rimonial municipal es repetia anualment en una diada as-senyalada, i que, en el cas gironí, era el dia de cap d'any o *Ninou*. Periòdicament, una comissió de magistrats municipals s'encarregava de reposar les eventuals vacants (per mort o abandó de la ciutat i, més rarament, sanció o inhabilitació per càrrecs públics) de les matrícules.

Ja hem dit que la introducció d'aquest règim no va ser exactament obra dels Trastàmara. Ara, però, cal afegir que la seva institucionalització local, prou variable en el temps i en la geografia, respongué tot sovint a veritables atzucacs municipals; sobretot, perquè el sistema precedent i habitual de la cooptació –uns magistrats sortints que designaven directament els seus successors– creava inevitablement fortes tensions al si de les oligarquies locals, tradicionals i/o ascendents, i acabava per desembocar tot sovint en la formació de faccions urbanes i la guerra de bàndols subseqüent. Tard o d'hora, els consells municipals procuraren mitigar aquest gènere de violències mitjançant l'establiment d'alguna mena d'incompatibilitats, com ara que un magistrat sortint no pogués tornar a ocupar el mateix càrrec o qualsevol mena de càrrec fins passat un cert nombre d'anys. En general, però, aquesta mena d'expedients o arribaven massa tard o resultaven encara insuficients. El cas és que les bandositats urbanes entre faccions oligàrquiques no trobaren aturador. Foren cèlebres –tràgicament cèlebres, cal dir– les de la ciutat de Barcelona a la darreria del segle xv, entre els *destorrentistes* (o seguidors dels Destorrent) i aquells altres prohoms barcelonins que Jaume Vicens Vives, estudiós del conflicte, va optar per anomenar *oposicionistes*, atesa la falta de substància ideològi-

ca de l'enfrontament. I que van acabar, no pas per casualitat segurament, amb la laboriosa instauració del règim insaculador al Consell de Cent l'any 1498, en temps de Ferran el Catòlic, tot i que el procés de reforma municipal, força dilatat, havia arrencat a principis de la dècada del 1480 i no va culminar fins l'any 1510. Però Barcelona no era un cas isolat. A Girona, la introducció de la insaculació municipal va ser comparativament precoç, però no pas menys conflictiva ni tampoc gens aliena a les violències i bandositats locals.

La insaculació a Girona

La introducció del règim insaculador al municipi gironí té –igual que en altres indrets– una llarga història. D'acord amb el privilegi de Pere III de l'any 1345, el govern municipal de Girona estava format per un consell general de 80 membres i un consell executiu o juraderia de 6 jurats, dos per cadascuna de les tres mans urbanes. Al consell general, la quota estamental era d'un tenor semblant: 26 membres de la mà major i 27 de cadascuna de les altres. Aquesta (des) proporció, falsament igualitària o força decantada cap a les mans superiors o menys representatives quantitativament del conjunt de la població, s'accentuava encara més pel fet que en el decurs del segle xiv, si més no, la mà *petita* o menor gironina no comprenia solament menestrals, sinó també mercaders i drapers de rang o recursos encara insuficients per a figurar de ple dret a la mà mit-

jana. Això va suscitar una (primera?) protesta menestral l'any 1376. Pel que fa a la renovació de càrrecs, l'autèntic cavall de batalla de la conflictivitat municipal, juntament amb la representativitat de les mans, la norma, a la mateixa època, era la cooptació o la lliure designació pels magistrats sortints.

Ja sabem, però, que aquest sistema elector era la causa de trifulgues i violències interminables entre els prohoms locals i els seus adherents. A la Girona de principis del segle XV, aquesta guerra de bàndols, que involucrava Agullanes, Sarrieres i altres famílies ascendents de l'elit local, era tan cruenta i arrelada que va forçar la intervenció de la reina lloctinent, Maria, l'esposa del Magnànim, i una primera modificació, l'any 1437, del sistema de renovació de càrrecs. D'ençà d'aleshores, els magistrats sortints eren els encarregats de confeccionar tres censos de candidats, cadascun d'una mà diferent, però la tria o elecció dels seus successors es feia per un sistema de sorts que anunciava ja la insaculació ulterior: pergamins, rodolins, cubells d'aigua, etc. Però el sistema es va desnaturalitzar perquè els interessats, és a dir, els magistrats sortints procuraren sempre reduir al màxim el nombre de candidats idonis, amb la qual cosa sempre tornaven a sortir els *seus*, de candidats. La reina Maria va contraatacar, el 1446, amb una altra mesura preventiva: que els censos fossin elaborats, no pas pels jurats que plegaven, sinó per una comissió de nou persones (tres per cadascuna de les mans), escollides entre els membres cessants del consell general i pel sistema de sort o exsaculació. També es va reforçar, alhora, el règim d'incompatibilitats.

Tot plegat, endebades. Les bandositats urbanes originades al voltant del govern local –ara eren els Samsó, Cavalleria, Sarriera i Margarit contra els Segurioles, Vern, Pere, Miquel i altres– tampoc no s'aturaren. Però la gota que va fer vessar el vas de la paciència règia va ser segurament l'agitació menestral gironina de l'any 1453; en una època, cal recordar, que, a Barcelona mateix s'enfrontaven els *partits* urbans de la Busca o Sindicat dels Tres Estaments i Poble de Barcelona i la Biga. Si a la capital catalana, els buscaires (una coalició de mercaders, artistes, menestrals i poble menut, bàsicament) aconseguiren (amb l'ajut d'alguns oficials reials) una democratització substancial del Consell de Cent, a Girona, els menestrals no sempre es distanciaren prou de les bandositats urbanes –atacs de significació dubtosa a les persones i béns dels Margarit i Samsó que portaran cua– ni assoliren algunes de les seves reivindicacions, assenyaladament una més gran influència en l'elaboració dels censos de candidats municipals. Sigui com sigui, però, la barreja explosiva de bandositats i revolta menestral accelerà la introducció del règim insaculador al municipi gironí; no pas sense una forta resistència dels interessats, però: calgué la insistència –les pressions– del lloctinent general Joan de Navarra, i tot i així, la reforma electoral va tirar endavant per una petita diferència de vots: 26 a favor (7 de la mà major; 8 de la mitjana; i 11 de la menor) per 19 en contra; 5 de dilatoris; i un absentisme d'una trentena de consellers, senyal potser d'una disconformitat –o indiferència?– més àmplia. El resultat va ser el privilegi del 18 de març de 1457, que regulava el procediment electo-

ral i ajustava algunes de les peces de l'organigrama municipal, com ara un augment substancial del nombre de menestrals insaculats a la bossa de la mà menor (passaren de 36 a un centenar) i la reducció del nombre de consellers de 80 a 74: 25 per a les mans major i mitjana, i 24 per a la menor.

L'evolució del règim insaculador

La gairebé immediata guerra civil catalana (1462-1472) i les seqüeles d'aquest conflicte a la darrereria del segle xv, en forma de renovades bandositats nobiliàries, no eren probablement un escenari gaire idoni per constatar, a la pràctica, les bondats del nou règim municipal. Les bandositats entre Agullanes i Sarrieres, a principis del segle xvi, i la revolta menestral dels agermanats dels anys 1520-1521, tampoc. En el primer cas, i si cal creure alguns cronistes del moment, la pugna entre *agullanes* i *sarrieres* hauria propiciat prop d'un miler de morts en menys de trenta anys i en un radi geogràfic que abastava de l'Empordà fins a Barcelona tot passant, és clar, per Girona i els seus voltants (Riquer, 1963-1964). Les Germanies, per la seva banda, van ser, a Girona, una prolongació del faccionalisme municipal; no debades, entre els seus principals cabdills hi havia el jurat en cap Rafael Querol i el noble Jaume de Cardona, senyor de Sant Mori, Verges i La Tallada, la qual cosa —diu E. Duran, l'estudiosa del conflicte— no podia no incentivar la bandositat latent entre Jaume de Cardona i Antic de

Sarriera (el qual, no cal dir-ho, prengué partit, per aquesta raó, contra els agermanats locals). Els menestrals, certament, tenien les seves reivindicacions particulars i inequívokes: reducció o supressió d'impostos i una ampliació de la seva participació al govern de la ciutat. No aconseguiran ni una cosa ni altra.

Després de les Germanies, el règim insaculador s'estabilitza —sembla— per una llarga temporada, i sempre segons el patró del privilegi del 1457. Les innovacions, si de cas, són del darrer quart del segle xvi. D'una banda, una reducció, acordada l'any 1576, del nombre de jurats, que passarà de sis a quatre (per raons, segons es diu, d'operativitat, com en diríem ara) i, en compensació, la restitució de la vuitantena de membres del consell general (que s'havien quedat en una seixantena a la darrereria del segle xv, potser per la contracció demogràfica experimentada per la ciutat). Així, la juraderia gironina seguirà una pauta estable rotatòria o triennal com ara aquesta:

	Mà major	Mà mitjana	Mà menor
Primer any	2	1	1
Segon any	1	2	1
Tercer any	1	1	2

Tot i que aquesta reducció d'efectius pot ser interpretada com una relegació afegida de la mà *petita* gironina, el canvi més substancial de l'organigrama municipal arribarà una mica després, a principis del segle xvii (1601-1602), i arran d'un altre període de conflictivitat municipal. La raó, aquest cop, era la demanda de la noblesa per

entrar al municipi, talment com la mà major de ciutadans. Un interès semblant era, en part, un resultat del desembarcament a ciutat de la noblesa dels voltants, però també de l'ennobliment simultani o consecutiu d'alguns llinatges de la burgesia urbana: un fenomen de fusió estamental que s'accelerà, sembla, d'ençà de la fi de la guerra civil (1462-1472) de mitjan segle xv. Ben entès, els nouvinguts no eren pas uns exponents de la gran noblesa del nord-est català, com ara els vescomtes de Cabrera o els de Rocabertí. Es tractava més aviat d'una petita i mitjana noblesa comarcana en auge, com ara els Margarit, una nissaga que arrencà amb un *cives* *Gerunde* i un senyor de Castell d'Empordà, i que donarà no gaire després algunes personalitats de renom com és el cas del cardenal Joan Margarit (1422-1484) i el de Pere Margarit, probablement no tan conegut, però que va acompanyar Cristòfor Colom en el seu segon viatge, l'any 1493, al tot just descobert Nou Món. Al costat dels Margarit prosperaren igualment els Agullana, originaris d'una família de donzells de Perallada; els Sarriera, senyors de Vulpellac; els Cruïlles, barons de Peratallada i Llagostera, entre altres llocs, i molts altres llinatges semblants de la contrada, com ara els Sitjar, Xammar, Cartellà, Raset, Foixà i Biure. No debades, com assenyalava Santiago Sobrequès, "a cap altra regió del Principat no era tan nombrosa la petita i mitjana noblesa com a les terres del Nord-Est". La Girona de principis de l'època moderna es pot considerar una prolongació d'aquest microfeudalisme de pagès.

Simultàniament, però, la burgesia urbana també s'ennoblia. La primera passa era l'acumulació patrimonial.

Els mercaders gironins –talment com els de qualsevol altre indret– aplegaven masos amb regularitat, que explotaven en règim de parceria al terç. Si alguns d'ells en tenien només un, de mas (i que sapiguem), d'altres, com ara els Ferran o els Fexeres (o Texeres), i els Bahurt o els Vedruna, n'acumulaven (també pel cap baix) dos i tres, respectivament. Rafael Nadal, al seu torn, en tenia no pas menys de quatre, tots plegats a Riudellots. La palma, tanmateix, se l'emportaven, sens dubte, els Cerdà, aquesta família oriünda de Perpinyà, i arribada a la ciutat de Girona l'endemà de l'acabament de la guerra civil catalana, el 1473, i que n'arribà a sumar, de masos, no pas menys de vuit fins a principis del segle xvii; juntament amb camps, feixes, i boscos; i delmes, censos i tasques. Simultàniament o consecutiva, alguns d'aquests mercaders entroncaren, a més, amb la petita noblesa local; o assoliren per una via o altra el títol de *cives* o ciutadà, que els assimilava a la noblesa, i els facilitava, a més de l'intercanvi matrimonial, la confraternització subseqüent al si de l'exclusiva confraria local i nobiliària de Sant Jordi i la participació en les justes o torneigs anuals que aparellava davant la Casa de la Ciutat. No és pas casualitat que entre els membres de la confraria de començaments del segle xvii hi hagués personatges com ara Joan Miquel, fill d'un doctor en drets, i nét d'un altre Abrid, Miquel Martí, que havia estat notari, draper i mercader (tot alhora) a mitjan segle xvi. Ni que entre els participants d'una justa de l'any 1614 hi haguessin excomerciants com els Bahurt, els Vedruna o els Saconomina. Ben entès, aquests no eren pas els únics antics mercaders habilitats o enno-

blits; també hi havia els Bas, Cerdà, Ferrer, Ornós, Vivet... L'aristocratització de la ciutat explica l'aristocratització del municipi.

La primera sol·licitud formal de l'entrada de la noblesa local al municipi, l'any 1595, va rebre una rotunda negativa, tot i tenir l'aval del veguer gironí, Guerau de Marimon, i fins i tot del virrei de Catalunya, el duc de Maqueda. Segons un dels testimonis dels fets, i part implicada en el procés, el ciutadà Jeroni Saconomina, la majoria de consellers no es refiaven gaire dels sol·licitants, perquè “com los cavallers eren més poderosos y més orgullosos, dubtaven que convingués llur entrada, y també per moltes altres raons...”. Uns anys després, però, les negociacions fructificaren, i tot i haver-hi un nucli d'opositors irreductible, la majoria del Consell aprovà, a la primavera de l'any 1601 (sessió del 4 d'abril), l'admissió dels cavallers o *militars*, com també en deien, dins la mà major de la ciutat, però en una bossa escrupolosament separada, i amb la condició o garantia que cada any hi hauria necessàriament un cavaller en una de les dues primeres places de la juraderia. Un cop més això es pot interpretar en clau d'aristocratització urbana i relegació simultània de la mà menor local, però el resultat de la votació final i el curs mateix de les negociacions prèvies són una mica paradoxals. Així, l'oposició principal va venir sempre d'alguns membres de la mà major, assenyaladament el ciutadà honrat Rafael Vivet, i d'alguns juristes, com ara el doctor Bernat Valencas, potser per raons tècniques, és a dir, perquè la innovació alterava un privilegi reial anterior. També es manifesta-

ren sempre en contra de l'admissió alguns membres de les altres dues mans, assenyaladament el mercader Josep Cerdà i el fuster Josep Domènech. Els arguments eren, si fa no fa, els mateixos de l'any 1595: el govern de la ciutat havia estat sempre cosa del braç reial, i els *militars*, a més, eren *persones poderoses i de punt* (o punt d'honor), amb “molts privilegis [...] diners, estament i jurisdicció”, raó per la qual, afegia l'irreductible Vivet, si eren admesos al govern de la ciutat “se'n poden seguir moltes inquietuds, dissensions i bandositats, a les quals és estada esta terra sempre aparellada”. Alguns també sospitaven que els *militars* al·legarien la seva condició estamental per eximir-se de pagar impostos, tal com havia passat i com passaria en altres municipalitats catalanes. A l'hora de la veritat, però, l'entrada dels *militars* al govern de la ciutat es va aprovar per una ajustada majoria de 23 vots a favor i 19 en contra, amb un total d'11 abstencions. La distribució per mans del vot positiu mostra el paper determinant de la mà menor (i viceversa, el de la mitjana, majoritàriament en contra) en la resolució final del contenciós. Senyal potser de l'existència d'un clientelisme nobiliari?

L'entrada de la noblesa al municipi de Girona (1601): vots per mans

	A favor	En contra	Abstencions
Mà major	6	4	3
Mà mitjana	1	8	4
Mà menor	15	7	2

Epíleg: el municipi en guerra

El seguit de conflictes bèl·lics de la segona meitat del segle XVII, de la Guerra de Separació o dels Segadors (1640-1659) fins a la de Successió (1705-1714), tot passant per les reiterades guerres amb França (1672-1678; 1683-1684; 1688-1697), trasbalsaren la ciutat, assetjada més d'una vegada (1652, 1653, 1675, 1684, 1694, 1710, 1712); sota domini francès més d'un cop (a la dècada del 1640, els anys 1694-1698); i sempre pendent de les fortificacions (castell de Montjuïc, les Pedreres, baluards i muralles de la ciutat). Però encara no sabem ben bé fins a quin punt aquesta mena d'esdeveniments afectaren l'estructura corporativa municipal en general i el sistema de la insaculació en particular. Hi hagué potser cap temptativa, per exemple, de confiscar i *depurar* les bosses d'insaculats per part de les autoritats reials a les acaballes de la guerra dels Segadors, tal com sabem que va succeir efectivament en el cas de Barcelona? O viceversa: els anys de dominació francesa, alteraren gaire el model municipal local o si més no les matrícules de les mans gironines? Tot allò que podem dir, ara com ara, és que l'any 1654 hi hagué un altre reajustament a la baixa, i propiciat segurament per la caiguda demogràfica dels anys precedents (sobretot arran de la pesta dels anys 1650-1651) del Consell General, que va passar de 80 a 60 membres, amb aquesta composició estamental: 6 cavallers; 18 ciutadans honrats; 18 mercaders i 18 menestrals. I que Girona no feia tanta por segurament com Barcelona als ulls de les autoritats reials.

No són els únics buits, però. Tampoc no disposem a hores d'ara de cap estudi monogràfic sobre el municipi i les seves relacions no sempre idíl·liques amb els oficials reials locals –batlles i veguers–, la Cancelleria Virregnal o les institucions eclesiàstiques de la ciutat –assenyaladament, un Capítol catedralici prou influent i sempre combatiu en matèria de drets i jurisdiccions. Finalment, ens manca encara una veritable *sociologia del poder*, és a dir, la identificació de les famílies que despuntaren al llarg del període en el govern local, els seus patrimonis, les vies d'ascens social i polític, els lligams familiars i clientelars. En suma, tot allò que podria donar-nos un índex de l'oligarquització municipal en temps de la insaculació. La impressió d'alguns bons coneixedors de la documentació del consistori gironí no convida pas a l'optimisme, però: abans de la Guerra dels Segadors, “la repetició dels noms –escriu Joan Busquets– revela el pes excessiu de certs llinatges: els Saconomina, Ferrer, Bas Bell-lloc, Real, Vivet, Burgués, etc., moltes vegades emparentats entre ells, es van alternant en els càrrecs i mantenen l'hegemonia a la ciutat”. Altrament dit, la insaculació no va deturar el procés d'aristocratització del govern local. Això sí, el pitjor era encara per arribar: la nova planta municipal borbònica del segle XVIII va reblar el clau.

Bibliografia

- BUSQUETS, Joan (1992). “Les ciutats catalanes de l’Antic Règim: la reforma del govern municipal de Girona el 1601”, a *Manuscripts*, núm. 10, p. 415-439.
- DURAN, Eulàlia (1982): *Les Germanies als Països Catalans*. Barcelona: Curial.
- GUILLERÉ, Christian (1984). *Diner, poder i societat a la Girona del segle XIV*. Girona: Ajuntament.
- SOBREQUÉS, Santiago (1975). “El règim municipal de Girona a la Baixa Edat Mitjana”, dins Íd., *Societat i estructura política de la Girona medieval*, Barcelona, Curial, p. 75-136 (original, *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses*, t. X (1955), p. 165-234.
- TORRAS RIBÉ, Josep M. (1983). *Els municipis catalans de l’Antic Règim (1453-1808)*. Barcelona: Curial.
- TORRES, Xavier (2001): “La ciutat de Girona a l’època moderna: de capital del drap a plaça forta”, a *Annals de l’Institut d’Estudis Gironins*, vol. XLII, p. 25-44.
- VICENS VIVES, Jaume (1936-37). *Ferran II i la ciutat de Barcelona, 1479-1516*. Barcelona: Tipografia Emporium, 3 vols. (hi ha reed., Barcelona, Ed. Vicens Vives, 2010).
- WEBSTER, Jill (a cura de) [1980]. *Francesc Eiximenis. La societat catalana al segle XIV*, Barcelona: Edicions 62, 2a. ed.

Josep M. Torras

DE JURATS A REGIDORS: L'AJUNTAMENT BORBÒNIC DE GIRONA EN EL SEGLE XVIII

Aquest treball forma part del projecte “La red urbana catalana en los siglos xvi-xvii” (Ref. HAR2008-02972), dotat pel Ministerio de Ciencia e Innovación.